Journal of Geography and Regional Development Vol 24, No. 1 (2026) – Serial Number 54

Evaluation and Analysis of Dehyaris Performance for Tourism Development in the Central District of Mashhad[1]

Seyedjavad Ahmadi Meybadi
PhD student in Geography and Rural Planning, Department of Human Geography, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran

Mohammadali Ahmadian[2]
Associate Professor, Department of Human Geography, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran

Hamid Jafari
Associate Professor, Department of Human Geography, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran

Received: 3 October 2022 Revised: 7 January 2023 Accepted: 10 January 2023

Abstract

Today, tourism is recognized as a key approach for socio-economic and physical development in rural areas. Meanwhile, one of the underlying pillars of tourism development is tourism management, which plays a key role in coordinating tourism development activities. Therefore, the purpose of this study is to investigate the performance of Dehyaris (village council offices) with respect to tourism development in the central district of Mashhad. This is an applied study that adopts a descriptive-analytical method. The statistical population included 12 villages that are home to 7886 households. The sample size was determined using the Cochran formula with an error of 0.05% (n=367 households). GIS and SPSS software and the VIKOR multi-criteria decision-making model were utilized to investigate the findings. The results of

1. This article is an excerpt from the first author's doctoral dissertation submitted to the Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran.
2. Corresponding Author. Email: hmadian@ferdowsi.um.ac.ir

©2024 The author(s). This is an open access article under the CC BY license: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/
How to cite this article: Ahmadi Meybadi, S., Ahmadian, M. & Jafari, H. (2026). Evaluation and Analysis of Dehyaris Performance for Tourism Development in the Central District of Mashhad. Journal of Geography and Regional Development, 24(1), 1-37. https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.79039.1196

the variance test with a significance level of 0.03 for reducing unemployment and employment development index, 0.03 for income growth index, and 0.04 for investment incentive index, which are less than 0.05, suggest a significant difference in the average performance of Dehyarans (village chiefs) in terms of tourism development in the studied villages. Still, according to the results of the VIKOR model, the villages of Farmad, Amirabad, and Doostabad are among the villages where Dehyarans outperformed other villages thanks to their tourist attractions, geographical location, and proximity to Mashhad. However, in villages such as Tabadkan, Gush, and Jang, driven by factors such as distance from Mashhad and main roads, Dehyarans had a relatively poor performance compared to similar villages. According to the findings, possible solutions may include reviewing the duties of Dehyarans, forming various local groups, training Dehyarans, especially in terms of tourism, and raising awareness among rural communities, among other things.

Keywords: Management, Village, Tourism Development, Central District, Mashhad.

https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.79039.1196
مقاله پژوهشی

ارزیابی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در جهت توسعهٔ گردشگری در بخش مرکزی شهرستان مشهد[1]

سیدجواد احمدی‌میبدی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیای انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران)
jam.sb.un1395@gmail.com

محمدعلی احمدیان (دانشیار گروه جغرافیای انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران، نویسندهٔ مسئول)
hmadian@ferdowsi.um.ac.ir

حمید جعفری (دانشیار گروه جغرافیای انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران)
jafari1421@mshdiau.ac.ir

چکیده

امروز از گردشگری به‌عنوان رویکردی مناسب برای توسعهٔ اجتماعی- اقتصادی و کالبدی در مناطق روستایی یاد می‌شود. درعین‌حال از مهم‌ترین ارکان توسعهٔ گردشگری، مدیریت گردشگری است که نقشی مهم در هماهنگی فعالیت‌های توسعهٔ گردشگری بر عهده دارد. ازاین‌رو هدف پژوهش حاضر بررسی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در جهت توسعهٔ گردشگری در بخش مرکزی شهرستان مشهد است. تحقیق حاضر از نظر روش‌شناسی توصیفی- تحلیلی و از لحاظ هدف، از نوع تحقیق کاربردی است. دوازده روستای منتخب دارای ۷۸۸۶ خانوار هستند. با توجه به اینکه خانوارها در روستاهای مورد مطالعه به‌عنوان جامعهٔ آماری (۷۸۸۶ خانوار) است، حجم نمونه با توجه به فرمول کوکران و با خطای ۰/۰۵ درصد معادل ۳۶۷ خانوار تعیین گردید. برای تحلیل یافته‌ها از نرم‌افزار GIS و SPSS و مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره vikor استفاده شده است. نتایج آزمون آنالیز واریانس با میزان معناداری برای شاخص کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال ۰.۰۳،

۱. این مقاله مستخرج از رسالهٔ دکتری نویسنده اول در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد است.

نشریه‌جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال بیست‌وچهارم، شماره ۱، بهار۱۴۰۵، شماره پیاپی ۵۴ صص ۳۷-۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۰/۱۷ تاریخ تصویب: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰

شاخص تلاش به‌منظور افزایش درآمد ۰.۰۰ و برای شاخص تشویق به سرمایه‌گذاری ۰.۰۴ که کمتر از مقدار ۰.۰۵ است، نشان می‌دهد، تفاوت میانگین عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه معنادار و مورد پذیرش قرار می‌گیرد. درعین‌حال نیز با توجه به نتایج مدل ویکور، روستاهای فارمد، امیرآباد و دوست‌آباد جزو روستاهایی هستند که عملکرد دهیاران در آن‌ها به علت جاذبه‌های گردشگری، موقعیت جغرافیایی و نزدیک بودن شهر مشهد بهتر از سایر روستاهاست و اما در روستاهای چون تبادکان، گوش و جنگ به علت فاصله بیشتر از شهر مشهد و راه‌های اصلی سبب شده است که در زمینهٔ عملکرد دهیاران در این روستاها و روستاهای مشابه عملکرد نسبتاً نامناسب‌تری داشته باشند. با توجه به یافته‌ها، راهکارهایی شامل: بازنگری در وظایف دهیاری‌ها، تشکیل گروه‌های مختلف محلی، آموزش دهیاران به‌خصوص در راستای گردشگری، افزایش آگاهی اجتماعات روستایی و غیره پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: مدیریت، روستا، توسعهٔ گردشگری، بخش مرکزی، مشهد.

۱. مقدمه

اهمیت مناطق روستایی و نقش حیاتی آن در توسعه و پیشبرد کشورهای درحال‌توسعه بر هیچ کسی پوشیده نیست و به باور کارشناسان، تحقق این امر بیش از هر چیزی در گرو توسعهٔ منابع انسانی است. با توجه به نقش و اهمیت عامل نیروی انسانی در توسعهٔ اقتصادی و لزوم استفادهٔ بهینه از این منبع تجدیدشدنی ضروری است که هم تخصیص کاری صورت گیرد، هم روستاییان بتوانند از امکانات، توانائی‌ها و استعداد بالقوهٔ نیروی کار بهره‌برداری کنند (میرزایی و شهیدی، ۱۳۸۶، صص. ۱-۱۱). بااین‌حال معیشت مردم مناطق روستایی با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی همراه است که نیاز به تحقیقات نظری و علمی کاربردی برای بهبود سیاست‌های مدیریت توسعهٔ روستایی دارد (آتکوچیونینه[1]، ۲۰۱۸، ص. ۱۴۳). برای استفادهٔ بهینه از منابع موجود و دستیابی به پایداری توسعهٔ روستایی، داشتن اطلاعات در مورد مشکلات استفاده از منابع، روندهای مدیریت و وضعیت وقوع

1. Atkočiūnienė

آن بسیار اهمیت دارد. با انجام این کار، می‌توان گزینه‌های مناسب برای مدیریت روستایی را تعیین کرد و برنامه‌ریزی استفاده از منابع آن را تنظیم کرد (واسی[1]، ۲۰۲۰؛ کازگروو و لاکس[2]، ۲۰۱۵، ص. ۴۸۲۵)، لذا امروزه یکی از اهداف جهانی و ملی برای رسیدن به توسعهٔ روستایی مبحث مدیریت روستایی است. بنابراین بحث مدیریت روستایی (دهیاری‌ها) می‌تواند نقش بسیاری مهمی در اجرای فعالیت توسعهٔ روستایی به دنبال داشته باشد.

مدیریت روستایی در کشور ایران سابقهٔ بسیار طولانی دارد و تحولات گسترده ای را پشت سر گذرانده است. این تحولات از پذیرش رسمی کدخدا به‌عنوان مدیر روستا در دوران مشروطیت آغاز شده و پس از پشت سرگذاردن تجربیات برخاسته از اصلاحات ارضی در دههٔ چهل و اواخر دههٔ پنجاه به سازمان اجرایی به نام «دهیاری» به مسئولیت «دهیار» انجامیده است (سربرقی‌مقدم، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۹). تأسیس دهیاری در روستاها را می‌توان نقطهٔ عطفی در تاریخ مدیریت روستایی به‌شمار آورد؛ زیرا هنگام دخالت دولت در مدیریت روستاها و تأسیس انجمن ده، همواره مدیریت آنها بر عهدهٔ انجمن یا شورای ده بوده است. با تأسیس دهیاری، افزون بر شورای روستا به عوامل قانونگذار و تصویب‌کنندهٔ برنامه‌های توسعهٔ روستایی، مدیریت اجرایی امور روستا نیز بر عهدهٔ دهیاری‌ها گذاشته شده است (احمدوند، ۱۳۹۳، ص. ۲۴). با این وصف مدیریت روستایی دارای یک سازوکار و مفهوم کلی سازنده است که الزاماً دهیاران به‌عنوان مدیران جدید روستا با عنایت به اهتمام دولت و مشارکت و خودیاری مردم باید قادر باشند تا در این راستا گامی مؤثر بردارند (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۶۰). از طرف دیگر، عملکرد مطلوب و غایی دهیاری‌ها به معنی برنامه‌ریزی برای روستا، سازماندهی اقدامات توسعه‌ای و هماهنگی و نظارت بر اقدامات انجام شده است؛ به‌طوری که فرآیند توسعهٔ پایدار روستایی را به نحوی تقویت کنند که در سطح متعارف جامعه، زمینه و محیط مناسبی برای زندگی راحت‌تر و کارآمدتر روستائیان به تناسب ویژگی‌های اجتماعی و

1. Wassie.
2. Cosgrove & Loucks

اقتصادی و حیات مجدد زندگی جمعیت روستایی کشور را که حدود ۲۶ درصد از جمعیت کل کشور بوده را فراهم نمایند (استعلاجی و همکاران،۱۳۹۰، ص. ۱۶). بنابراین دهیاری‌ها به‌عنوان متولیان امر مدیریت روستایی نقش مهمی در معرفی و شناساندن جامع و واقعی روستاها به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران دارند. آنها می‌توانند با تهیهٔ لیستی از ظرفیت‌ها و جذابیت‌ها و محدودیت‌ها و تنگناها در معرفی روستاها به گردشگران نقش مؤثری داشته باشند و با ایجاد بسترسازی و مشارکت با مردم محلی، زمینهٔ جذب سرمایه‌گذاری در ظرفیت‌های توسعهٔ گردشگری را فراهم کنند (صفری‌علی‌اکبری و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۵۴؛ بساک و دین‌پرست، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۰؛ اروجی و همکارن، ۱۳۹۷؛ نوری‌زمان‌آبادی و امینی‌فسخودی، ۱۳۸۶، ص. ۲۶۵). درعین‌حال نیز از مهم‌ترین ارکان توسعهٔ گردشگری، مدیریت گردشگری است که نقشی مهم در هماهنگی فعالیت‌های توسعهٔ گردشگری بر عهده دارد. گردشگری روستایی نیز به‌عنوان یک مجموعهٔ اجتماعی و اقتصادی و زیست‌محیطی با ابعادی پیچیده و مرتبط با هم نیازمند مدیریتی توانا و آگاه به مسائل روستایی و گردشگری است. در حال حاضر عمده روستاهای گردشگرپذیر این بخش با مشکلات متعددی از قبیل: عدم دسترسی مناسب، عدم وجود امکانات و خدمات مورد نیاز گردشگران، عدم وجود تبلیغات و غیره، چندان از آثار مثبت گردشگری بهره‌مند نگردیده و گاهی منجر به آلودگی محیط زیست گردیده و به دنبال آن نارضایتی ساکنین را به دنبال داشته است. با توجه به فقدان مدیریت گردشگری در سطح روستا در حال حاضر در این زمینه تنها دهیاران به‌عنوان مدیران محلی قادر به ایفای نقش در این زمینه هستند. درعین‌حال نیز باتوجه به اینکه در سال‌های اخیر به علت ضعف مدیریت و عقب ماندگی روستاها شاهد افزایش مهاجرت در منطقه هستیم، و با توجه به گردشگرپذیر بودن منطقه به دلیل وجود بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) ازاین‌رو هدف پژوهش حاضر بررسی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در جهت توسعهٔ گردشگری در بخش مرکزی شهرستان مشهد است. سؤال پژوهش این است که تا چه حد عملکرد دهیاری‌ها در جهت توسعهٔ گردشگری در بخش مرکزی شهرستان مشهد موفق بوده است و کدام روستاها در این زمینه عملکرد بهتری داشته‌اند؟

۲. پیشینهٔ پژوهش

اگرچه در سال‌های اولیه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تشکیلات گوناگونی با عناوین مختلف شورای اسلامی، خانهٔ همیار و دفتر عمران روستایی در روستاها شکل گرفت، ولی فقدان نظام واحد مدیریتی و ناپایداری آن نهادها از مهم‌ترین ویژگی‌های آنها بود. بعد از سال‌ها آزمون و خطا، بالاخره برای ادارهٔ امور روستاها از جانب دولت در سال ۱۳۷۵ قانون شوراها و در سال ۱۳۷۷ قانون تشکیل دهیاری‌های خودکفا به تصویب رسید و ادارهٔ امور روستاها به دهیاری‌ها واگذار شد (رستمی و همکارن، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۴). مطالعات مختلفی راجع‌به مدیریت روستایی و نقش دهیاری‌ها در توسعهٔ گردشگری صورت گرفته است که در جدول(۱) به تعدادی از آنها اشاره شده است.

جدول۱. پیشینهٔ پژوهش

مأخذ: نگارندگان با استفاده از منابع قابل دسترس،۱۴۰۰

نام پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
ایمانی	۱۴۰۱	«الگوی مدیریتی در ژئوتوریسم؛ با تأکید بر کارآفرینی در نواحی روستایی (مورد: شهرستان محلات)»	پژوهش حاضر به این نتیجه رسیده است که الگوی مدیریت درست همراه با جامعهٔ بومی به‌ویژه روستاها قادر است با بهره‌برداری سازمان‌یافته به کمک رویکردهای علمی، آگاهانه و احداث زیرساخت‌های گردشگری نه‌چندان‌پرهزینه توسعهٔ پایدار روستاها و نواحی را به‌ویژه در زمینهٔ اشتغال‌زایی و تثبیت جمعیت روستایی به ارمغان آورد.

نام پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
خزایی و همکاران	۱۴۰۰	«مدیریت محلی و نقش آن در توسعهٔ زیست‌محیطی فضاهای دارای توان‌های اکوتوریسمی (مورد: دهستان برغان، شهرستان ساوجبلاغ)»	نتایج بیانگر این است مدیریت محلی با کارکردهایی که دارد اگر وظایف خود را درست انجام دهد می‌تواند باعث توسعهٔ زیست‌محیطی روستاها شود. این نکته می‌تواند زمینه‌ساز جذب طبیعت‌گردهای آگاه و علاقه‌مند به جاذبه‌های روستایی و محیط‌های طبیعی این فضاها با رعایت اصول زیست‌محیطی شود.
منشی‌زاده و همکارن	۱۳۹۳	«دهیاری‌ها و نقش آن در مدیریت توسعهٔ گردشگری روستایی»	پژوهش حاضر به این نتیجه رسیده است که در زمینهٔ توانمندی مدیران محلی نیازمند ارائهٔ شیوه‌های نوین و علمی مدیریتی و تدوین برنامه‌های هدف‌گذاری شده است که بتواند نواحی روستایی را به‌عنوان یک بازار هدف مهم برای گردشگران داخلی و خارجی مطرح نماید.
سربرقی‌مقدم و همکاران	۱۳۹۲	«نقش دهیاران در توسعهٔ گردشگری پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش طرقبه)»	نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون بیانگر تأثیر مثبت عملکرد دهیار بر توسعهٔ گردشگری پایدار است. همچنین براساس تحلیل خوشه‌ای از بین ده روستای نمونه، روستای جاغرق بالاترین عملکرد دهیار و پایدارترین روستا از لحاظ توسعهٔ گردشگری پایدار است.
سقایی و جوانبخت‌قهفرخی	۱۳۹۱	«تحلیلی بر عملکرد مدیریت روستایی در رابطه با گردشگری -با تأکید بر توسعهٔ پایدار»	به این نتیجه رسیده است که مدیریت روستایی پیونددهنده، مزیت نسبی مکان (روستا) و منابع موجود و امر توسعه و مدیریت گردشگری روستایی، می‌تواند با در نظر گرفتن سازگاری با محیط طبیعی و انسانی و جلوگیری از افت کیفیت آن عامل اساسی در دستیابی به گردشگری پایدار و اهداف مدنظر آن باشد.
قنبری	۱۳۸۷	«گردشگری روستایی، رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور»	به این نتیجه می‌رسد که گردشگری می‌تواند در زمینهٔ حفظ و یا تجدید منابع طبیعی و محیط زیست روستاها آثار مثبت داشته باشد ولی اگر بدون برنامه و مدیریت صحیح و اصولی پیگیری شود، می‌تواند عامل آسیب‌رسان به مناطق روستایی و منابع آن باشد.

نام پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
سیدعلی‌پور و همکاران	۱۳۸۹	«مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعهٔ روستایی»	به این نتیجه می‌رسد که در توسعهٔ گردشگری روستایی، بخش دولتی و بخش خصوصی و حتی مدیران محلی شوراهای اسلامی می‌توانند براساس موقعیت روستاها برنامه‌ها و طرح‌های مناسب را طراحی نمایند تا هم گردشگران به سیر و سیاحت بپردازند و از نظر اشتغال و درآمدزایی هم در روستاها مؤثر واقع شوند.
جوان و سقایی	۱۳۸۳	«نقش گردشگری روستایی در توسعهٔ منطقه ای-با تأکید بر مدیریت روستایی»	به این نتیجه می‌رسد که گردشگری روستایی اهرم ایجاد تعداد زیادی از فعالیت‌های اقتصادی است، ولی در صورتی امکان‌پذیر است که با بهره‌گیری از مدیریت روستایی مطلوب و بهینه هدایت شود تا زمینه‌های شکل‌گیری گردشگری پایدار روستایی مهیا شود.
وی‌لند و همکاران[۲]	۲۰۲۱	«آیا گردشگری روستایی می‌تواند موجب تقویت حفاظت از تنوع زیستی شود و بر تصمیمات مدیریتی کشاورزان اثر بگذارد؟»[1]	این پژوهش به این نتیجه رسیده است که مدیریت محیط‌های گردشگری بهتر بوده است، لذا مدیران تمایل بیشتری به حفظ محیط‌های دارای گردشگری روستایی دارند. به دلیل ارزش‌های ذاتی و سودمند به‌عنوان مهم‌ترین منبع درآمد اقتصادی.
اورکیا-گرانده و همکاران[۴]	۲۰۲۱	«ایجاد توازن با منطق: سنجش عملکرد و تلاش‌های توسعهٔ پایدار یک سازمان غیرانتفاعی در مناطق روستایی اتیوپی»[۳]	این پژوهش به این نتیجه رسیده است که پیشرفت در اندازه‌گیری عملکرد ممکن است به بهبود اقتصادی اجتماعی و وضعیت کشاورزی و تغذیه‌ای در منطقه کمک کند و علاوه بر این، تجزیه‌وتحلیل بهبودیافته از عملکرد سبب پایداری در منطقهٔ روستایی می‌شود.

1. Can rural tourism stimulate biodiversity conservation and influence farmer's management decisions?
2. Weyland &et al
3. Balance with logic-measuring the performance and sustainable development efforts of an NPO in rural Ethiopia
4. Urquía Grande & et al

نام پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
کونیا و همکاران[۲]	۲۰۲۰	«کارآفرینان در گردشگری روستایی: آیا انگیزه‌های سبک زندگی به شکل‌گیری شیوه‌های مدیریتی‌ای کمک می‌کنند که زیست‌بوم‌های کارآفرینیِ پایدار را تقویت می‌کنند؟»[۱]	این پژوهش به این نتیجه رسیده است که کارآفرینان گردشگری تنها با شیوه‌های مدیریت صحیح می‌توانند در کسب‌وکارهای گردشگری به موفقیت برسند و استراتژی‌هایی چون مدیریت سرمایه‌گذاری در کشاورزی بیولوژیکی، مدیریت صحیح زیست‌محیطی، یا تنظیم چندگانه ارزش فرهنگ محلی در موفقیت کسب‌وکارهای گردشگری مؤثر هستند.
تولا و همکاران[۴]	۲۰۲۰	«بازده سرمایه‌گذاری در کشاورزی اجتماعی: راهبردی برای توسعه پایدار روستایی در کاتالونیای روستایی»[۳]	در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که تجزیه‌وتحلیل مدیریت پروژه‌ها و شرایطی که در آن فعالیت توسعهٔ روستایی انجام می‌شود، ضروری است.
ورلی و همکاران[۶]	۲۰۱۳	«چالش‌های مدیریت پایداری در مقاصد گردشگری[۵]»	این مقاله به دنبال یک مدل مدیریت گردشگری پایدار برای مقاصد گردشگری مناسب در چهار مقصد گردشگری سویس است. در نتیجه روش روند سیستماتیک، نظارت ساده و مشارکت بر دیگر روش‌ها برتری دارد.

1. Entrepreneurs in rural tourism: Do lifestyle motivations contribute to management practices that enhance sustainable entrepreneurial ecosystems
2. Cunha &et al
3. The return on investment in social farming: a strategy for sustainable rural development in rural Catalonia
4. Tulla &et al
5. Challenges of sustainability management in tourism destinations
6. Wehrli &et al

نام پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
واسکس دِ لا توره و همکاران[2]	۲۰۱۲	«ماهیت و ویژگی‌های گردشگری روستایی پایدار[1]»	این مقاله به تفکری بر گردشگری پایدار روستایی با تأکید بر ویژگی‌های اساسی آن است و به تجزیه‌وتحلیل مفاهیم مانند گردشگری و محیط زیست روستایی، بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری به‌طور کلی، و گردشگری روستایی به‌طور خاص می‌پردازد.
پارک و یون[4]	۲۰۱۱	«توسعهٔ شاخص‌های ارزیابی گردشگری روستایی پایدار[3]»	این مطالعه به‌منظور تعیین شاخص‌های اندازه‌گیری توسعهٔ گردشگری روستایی پایدار از طریق تکنیک دلفی و روش فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی است. در مجموعه ۳۳ شاخص توسعهٔ گردشگری روستایی پایدار در چهار بعد انتخاب شده که می‌تواند در مدیریت گردشگری روستایی مفید باشد.

مروری بر پژوهش‌های انجام شده در زمینهٔ مدیریت دهیاران بیانگر این است که نهاد دهیار از زمان تشکیل تاکنون دارای آثار مثبت اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی در سطح روستا بوده است؛ هرچند در این راه با چالش‌ها و مشکلات زیاد همراه است.از طرفی مطالعات انجام شده پیرامون نقش و عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ گردشگری بسیار محدود و ناچیز است. در هیچ یک از پژوهش‌های پیشین به فعالیت و عملکرد دهیاری‌ها از دیدگاه و منظر توسعهٔ گردشگری توجه نشده است. از این رو پژوهش حاضر با نگاهی به تحقیقات پیشین سعی دارد با رویکردی جامع فعالیت‌ها و عملکرد دهیار را باتوجه به ابعاد اصلی توسعهٔ گردشگری که همانا پایداری اقتصادی، اجتماعی و کالبدی- زیست‌محیطی است، براساس نظرسنجی از روستاییان مورد ارزیابی و بررسی قرار دهد.

1. The nature and characteristics of sustainable rural tourism
2. Vazquez de la Torre & et al
3. Developing sustainable rural tourism evaluation indicators
4. Park & Yoon

۳. مبانی نظری

مدیریت روستایی درواقع فرایند سازمان‌دهی، هدایت جامعه و محیط روستایی از طریق شکل دادن به سازمان‌ها و نهادها است. این سازمان‌ها و نهادها وسایل تأمین هدف‌های جامعهٔ روستایی هستند (رضوانی، ۱۳۸۳). هدف تمرکز روی مدیریت روستایی تعریف مقررات، رویه‌ها و فناوری‌ها است و اینها براساس مفاهیم ضمنی رابطهٔ بین انسان‌ها و ماهیتی که هنجارها، ارزش‌ها و روابط قدرت را که بر ساختارهای مدیریتی حاکم است شکل می‌دهند، اما عموماً از فرایند مذاکره بین بازیگران درگیر در پروژهٔ توسعه حذف می‌گردند (ریست و همکاران[1]، ۲۰۰۷، ص. ۲۴). بنابراین صاحب‌نظران توسعهٔ روستایی معتقدند که برای تحقق توانمندسازی جامعهٔ روستایی به‌منظور افزایش توانایی تصمیم‌گیری مدیریت روستایی، باید از داخل جامعهٔ محلی شروع کرد و عوامل بیرونی می‌توانند به شکل تسهیل‌گری ایفای نقش کنند (کاسترو-آرسه و ون‌کلی[2]، ۲۰۲۰، ص. ۵۴–۴۵؛ عطایی و همکاران، ۲۰۲۰، ص. ۱۱۰). این مفهوم گسترده از مدیریت روستایی علاوه بر اینکه مشکلات رسیدگی به امور مربوط به روستا را بیان می‌کند، چگونگی مواجههٔ مطلوب با روستا و مدیریت روستایی را برای کارشناسان و متخصصین در محورهای یاد شده آشکار می‌سازد (مهدوی، ۱۳۹۱، ص. ۳). نقش مدیر توسعهٔ روستایی را می‌توان به‌طور دقیق در فعالیت‌های دوگانهٔ آنها توصیف کرد؛ اولاً، هنگامی که آنها نوآوری‌هایی را پیشنهاد می‌دهند که تغییرات مناطق روستایی را افزایش می‌دهد. ثانیاً، هنگامی که آنها برای انجام نوآوری با گروه‌های اقدام محلی، نهادهای خودگردان و جوامع روستایی به‌منظور افزایش کارآیی ساکنان روستایی و مدیریت شهروندی با یکدیگر همکاری می‌کنند. لذا باتوجه به اهمیت وظایف مدیران توسعهٔ روستایی در سطح محلی در جدول (۲) به بررسی وظایف خاص مدیران توسعهٔ روستایی در سطح محلی پرداخته شده است.

1. Rist & et al
2. Castro-Arce &Vanclay

جدول ۲. وظایف خاص مدیران توسعهٔ روستایی محلی و مشاوران توسعهٔ روستایی در سطح منطقه

مأخذ: (عالم، ۲۰۰۹؛ وایدیاناتان، ۲۰۱۱؛ وانتیلو، ۲۰۱۲؛ سوبرامانیام، ۲۰۱۳؛ زهو و همکاران، ۲۰۲۰؛ توماشوک، ۲۰۱۷)[1]

وظایف خاص مدیران توسعهٔ روستایی در سطح محلی
۱.تغییرات کمی و کیفی مدیریت روستایی شامل ساکنان محلی و مؤسسات
۲.مدیریت شبکه‌ها و سازمان‌های شبکه‌ای بازیگران توسعهٔ روستایی
۳.برنامه‌ریزی و سازماندهی ارائهٔ خدمات عمومی به ساکنان روستایی
۴.ادارهٔ اتحادیهٔ اروپا و حمایت ملی از بازیگران توسعهٔ روستایی
۵.وظایف خاص مدیران توسعهٔ روستایی در سطح محلی
۶.سازماندهی دوره‌ها و سمینارهای آموزشی برای جوامع روستایی و متخصصان دولت محلی
۷.برای حل تعارضات اجتماعی در مناطق روستایی و انجام کارهای پیشگیرانه، برای تقویت احساس اجتماع و شهروندی
۸.کمک به کاهش فقر روستایی
۹.ترویج مشارکت اجتماعی و افزایش کارآفرینی در بین ساکنان روستایی
۱۰. آغاز ایجاد جوامع روستایی و سازمان‌های مشارکتی
۱۱. شروع و آماده‌سازی پروژه‌ها برای توسعهٔ اقتصادی اجتماعی روستایی، اجرای نوآوری‌های اجتماعی
۱۲. برای ارزیابی سرزندگی مناطق روستایی – جمع‌آوری داده‌ها در مورد مناطق محلی منابع (اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی)، تجزیه و تحلیل و ارزیابی آنها، اجرای نظارت آنها
۱۳. برای اجرای نظرسنجی‌های نیازهای ساکنان، اطلاعات مربوط به مردم در مورد منطقه به جامعه و غیره.

جدول (۲) نقش چندمنظورهٔ مدیران توسعهٔ روستایی محلی را آشکار می‌کند. این فهرست ارائه شده محدود نیست، اگرچه فعالیت‌های اصلی مدیران توسعهٔ روستایی را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که نقش این متخصصان بسته به فعال یا غیرفعال بودن آنها و وضعیت منطقهٔ خاص روستایی متفاوت است (گوئا[2]، ۲۰۰۹، ص. ۲۳).

1. Alam, 2009; Vaidyanathan, 2011; Vanthillo, 2012; Subrahmanyam, 2013; Zeho et al, 2020; Tomashuk, 2017
2. Goea

هنگام بحث در مورد نقش مدیران توسعهٔ روستایی باید درک کرد که از آنها انتظار می‌رود به‌طور مداوم وضعیت مناطق روستایی را تجزیه‌وتحلیل کنند، همچنان با محققان و سیاست‌گذاران ملی تماس و مشورت داشته باشند. علاوه بر این، آنها باید در تحقیقات تجربی شرکت کنند تا بتوانند به متخصصان دولت محلی، جوامع روستایی و گروه‌های مشارکت در مورد حوادث نامطلوب یا تغییر شرایط هشدار دهند. علاوه براین، آنها باید به مبارزه با احساس عدم اعتماد کمک کنند و بتوانند مشکلات خاصی را که باید حل شوند شناسایی کنند. به‌طور خلاصه، نقش و وظایف مدیران توسعهٔ روستایی باید جنبه‌های فعالیت ذیل را پوشش دهد:

۱. کمک به افراد توسعهٔ روستایی در تجزیه و تحلیل وضعیت فعلی و مطلوب آینده؛
۲. ارائهٔ دانش بیشتر، کمک به ساماندهی دانش فعلی و درک ماهیت مشکلات و همچنین ارزیابی و بهبود مهارت‌های شکل‌گیری نظری و پذیرش راه‌حل‌های مختلف؛
۳. کمک به کسب دانش و مهارت‌های مناسب در رابطه با یافتن راه حل مشکلات و نتایج آنها؛
٤. افزایش انگیزهٔ موضوعات توسعهٔ روستایی در حین اجرای راه حل انتخاب شده.
٥. اگر مدیران توسعهٔ روستایی می‌خواهند عملکردهای خود را پیاده کنند، در کار خود احساس ثبات کنند و با موفقیت رقابت کنند، باید دانش را به‌طور دائم ارتقا دهند و این دانش را در کار خود به کار گیرند. انباشت دانش در طول زندگی تبدیل به یک فرایند یادگیری می‌شود (آچوارنا[1]، ۲۰۰۴، ص. ۲۱۴)

مثلاً در برنامه‌ریزی کشور فرانسه نقش مدیریت در مناطق روستایی به‌عنوان یک مکانیسم احیای درون‌زا و بلندمدت روستایی با هدف حل عدم توازن توسعهٔ سرزمینی ایجاد شده است. در کشور آمریکا در دورهٔ دههٔ ۱۹۶۰، نقش مدیران روستایی در استراتژی صنعتی شدن روستاها برای تشویق

1. Atchoarena

انتقال سرمایه به مناطق روستایی به‌عنوان وسیله‌ای برای ایجاد اشتغال، کاهش نرخ فقر و به‌طور کلی کاهش شرایط اقتصادی نسبتاً در مناطق روستایی ایالات متحده مطرح شد (لیو و همکاران[1]، ۲۰۲۰، ص. ۱۹۲۴). در کرهٔ جنوبی برای حل عدم توازن بین توسعهٔ صنعتی و کشاورزی و فرار از فقر روستایی، از مدیران صاحب دانش و فن استفاده کردند (چن و همکاران[2]، ۲۰۰۶، ص. ۲۱۴؛ ژنگ[3]، ۲۰۰۶، ص. ۱۴؛ پیائو[4]، ۲۰۱۱، ص. ۱۱). همچنین از زمان اصلاح و گشایش در ۱۹۷۸ در چین، تغییرات قابل توجهی در مدیریت سیستم منطقه‌ای شهری-روستایی مانند رشد اقتصادی، حاکمیت روستایی، تغییر کاربری زمین، اصلاح سیستم زمین، گذار اجتماعی و فرهنگی رخ داده است (لیو، ۲۰۰۷، ص. ۷۳). بنابراین در این کشور مجموعه‌ای از سیاست‌ها یا استراتژی‌های تشدیدکننده با وظایف سیاسی خاص برای ترویج مدیریت تحول روستایی وضع شد. از دیدگاه دیگر، جذب سرمایه‌گذاری توسط مدیران محلی در مناطق روستایی در یک بازه زمانی ۳ تا ۱۵ سال می‌تواند به شکل‌گیری پایدار سرمایه منجر شده و به انتقال تکنولوژی و ایده‌های جدید که نتیجه آنها افزایش تولید، توسعهٔ زیرساخت‌ها و صنایع محلی، بهره‌وری و ارتقای درآمد و کارآفرینی روستایی بینجامد (کرامون تاوبادل و همکاران[5]، ۲۰۰۹، ص. ۱۴۲). در کشور انگلیس مدیران با افزایش درآمدهای مالیاتی و تزریق آن به مناطق روستایی برای افزایش سرمایه‌گذاری استفاده می‌کنند. این نوع مالیات‌ها بیشتر بر مراکز و بنگاه‌هایی اعمال می‌شود که توان تجاری و یا تولیدی بیشتری دارند (ایمانی‌جاجرمی و نوایی، ۱۳۹۳، ص. ۲۵). دهیاری‌ها می‌توانند با بهره‌گیری از روش‌های جدید تأمین مالی برای اجرای طرح‌های توسعه‌ای و اقتصادی در روستا و بهره‌گیری از ظرفیت سرمایه‌گذاران و بخش

1. Liu &et al
2. Chen &et al
3. Zheng
4. Piao
5. Cramon Taubadel &et al

خصوصی زمینهٔ درآمدزایی و فعالیت‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی در مناطق روستایی را فراهم کنند که این امر سبب جذب و توسعهٔ گردشگری روستایی می‌شود.

۳. ۱. گردشگری روستایی

امروزه گردشگری تقریباً در هر منطقه از کرهٔ زمین به‌عنوان یک صنعت مهم محسوب می‌گردد؛ به شکلی که مدت‌ها به‌عنوان یک ابزار قدرتمند برای توسعه، ترغیب رشد اقتصادی، افزایش تبادل خارجی، سرمایه‌گذاری در بخش‌های کوچک و اشتغال محلی شناخته شده است (پترسون و همکاران[1]، ۲۰۰۸، ص. ۴۰۸). در سال‌های اخیر نیز به‌عنوان یک فعالیت چندبعدی و چندوجهی زندگی بسیاری از افراد را تحت تأثیر قرار داده است (کورنیوانا و همکاران[2]، ۲۰۱۹، ص. ۱۳۷)؛ به‌طوری‌که اغلب از آن به‌عنوان فرصتی برای ترویج توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی یاد می‌شود (لاچیتیگنولا و همکاران[3]، ۲۰۰۷، ص. ۱۹۲). ارزش و اهمیت صنعت گردشگری امروزه تا آن جای است که سازمان جهانگردی از آن به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین و پردرآمدترین صنایع دنیا نام برده است (سازمان جهانی گردشگری[4]، ۲۰۰۶). پس صنعتی است که توسعهٔ آن نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل مؤثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه است (منهاس و همکاران[5]، ۲۰۱۶).

برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح و هماهنگ در زمینهٔ گردشگری روستایی، مسئولیتی پیچیده است؛ چراکه تنوع در زمینهٔ گردشگری روستایی زیاد است و از طرفی، به علت اینکه یک فعالیت غیررسمی و درعین‌حال اختیاری است، مدیریت و تحت نفوذ قرار دادن آن دشوار است (قنبری، ۱۳۸۸، ص. ۱۴۲). گردشگری روستایی برای آنکه بتواند به تعادلی پایدار میان جوامع محلی، حفظ محیط‌زیست

1. Patterson & et al
2. Kurniawana & et al
3. Lacitignola & et al
4. WTO, 2006
5. Manhas &et al

همراه با ارتقاء سطح کیفیت زندگی دست یابد و فعالیت‌های گردشگری پایدار را شکل دهد، به یک سیستم مدیریتی قوی نیازمند است، مدیریتی که بتواند در زمینهٔ بهره‌دهی گردشگری در نواحی روستایی با نگرش سیستمی و با تأکید بر توسعهٔ پایدار شکل گیرد (جوان و سقایی، ۱۳۸۳، ص. ۱۱۹). بنابراین برای ایجاد موازنه و تعادل میان نیازهای جوامع محلی روستایی، گردشگران و اهداف صنعت گردشگری، باید مدیریت به‌طور هماهنگ، مدبرانه و کارآمد به سیاست‌گذاری، تدوین قوانین، دستورالعمل‌ها و رهنمودها اقدام نماید (سیدعلی‌پور و دیگران، ۱۳۸۹، ص. ۹). در حال حاضر گردشگری نواحی روستایی در کشور علی‌رغم چندگانگی مدیریتی (میراث فرهنگی و گردشگری، بنیاد مسکن، دفاتر امور روستایی و...) فاقد مدیریت منسجم بوده و تجربه نشان داده موفق‌ترین مدیران در این زمینه مدیران محلی یا دهیاران روستایی هستند. دهیاری به‌عنوان نهاد متولی ادارهٔ امور روستا و تحقق‌بخش توسعهٔ پایدار روستایی وظایف متعدد و گسترده‌ای دارد.

۳. ۲. دهیاری‌ها و گردشگری روستایی

سازمان میراث فرهنگی و گردشگری متولی بخش گردشگری است، ولی با توجه به اینکه دهیاری‌ها مدیریت محلی در سطح روستا را بر عهده دارند و از طرف دیگر سیاست عمومی دولت بر واگذاری فعالیت‌های تصدی‌گری بخش دولتی به بخش خصوصی و نهادهای عمومی غیردولتی است، همچنین با عنایت به قوانین و مقررات وضع شده در زمینهٔ شورای اسلامی روستایی و دهیاری‌ها که در آن‌ها وظایف و اختیاراتی برای این نهادها مشخص گردیده است، لذا آن‌ها می‌توانند نقش اصلی در توسعهٔ گردشگری روستایی ایفا نمایند. برخی از مهم‌ترین قوانین و مقررات مرتبط با وظایف و اختیارات دهیاری‌ها در زمینهٔ گردشگری به شرح زیر است:

۱. در بند (ج) مادهٔ (۶۱) قانون برنامهٔ چهارم توسعهٔ، اجرای برنامهٔ مدیریت پسماندهای کشور توسط شهرداری‌ها، بخشداری‌ها و دهیاری‌ها با روش‌های فنی، زیست‌محیطی و بهداشتی پیش‌بینی شده است.

۲. در بند (ج) مادهٔ (۱۵۶) برنامهٔ سوم (که توسط مادهٔ ۱۰۵ قانون برنامهٔ چهارم تنفیذ گردیده است) همکاری در حفاظت از ابنیه و آثار تاریخی و فرهنگی و بافت‌ها و محوطه‌های فرهنگی و تاریخی و ممانعت از تغییر کاربری آن‌ها جزو وظایف شوراهای اسلامی و دهیاری‌ها آمده است.

۳. در بند (۸) مادهٔ (۶۹) قانون وظایف و تشکیلات شوراهای اسلامی و بند (۷) مادهٔ (۱۰) اساسنامهٔ دهیاری‌ها، همکاری مؤثر با مسئولان ذی‌ربط در جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی واقع در محدوده و حریم روستا جزو وظایف دهیار ذکر شده است.

۴. در بند (۸) مادهٔ (۱۰) اساسنامهٔ دهیاری‌ها نیز تشویق و ترغیب روستاییان به توسعهٔ صنایع دستی و اهتمام به ترویج، توسعه و بازاریابی محصولات دامی و کشاورزی از جمله وظایف دهیار آمده است.

۵. براساس بند (۳۲) مادهٔ (۱۰) اساسنامهٔ مذکور تشریک مساعی با سازمان میراث فرهنگی در حفظ بناها و آثار باستانی روستا نیز جزو وظایف و اختیارات دهیاری‌ها است.

۶. همچنین آیین‌نامهٔ اجرایی مادهٔ (۱۵۶) تنفیذی قانون برنامهٔ سوم توسعه (موضوع مادهٔ ۱۰۵ قانون برنامهٔ چهارم توسعه) مصوب ۸۴/۵/۸ هیئت وزیران، وظایف مختلفی را ازجمله مطالعه و شناخت و بررسی مشکلات، نیازها و توانمندی‌های روستاها در زمینهٔ میراث فرهنگی، مساعدت و همکاری در جهت حفظ، نگهداری و تعیین حریم بافت تاریخی، آثار و ابنیهٔ تاریخی و گلزار شهدا، مساعدت و مشارکت در زیباسازی و ایمنی فضاهای فرهنگی، بافت‌ها و آثار تاریخی، بقاع متبرکه، آرامگاه مشاهیر، مساجد و ... ، حمایت از تشکیل و توسعهٔ فعالیت انجمن‌های میراث فرهنگی، انجمن‌های هنری، فرهنگی، انجمن دوستداران میراث فرهنگی، حمایت از صاحبان مشاغل سنتی و بومی، جلوگیری از تخریب و سرقت و سایر جرائم علیه میراث فرهنگی و ... بر عهدهٔ شوراهای اسلامی و دهیاری‌ها گذاشته است.

علاوه‌براین چنان که در بند (ب) مادهٔ (۱۳۷) قانون برنامهٔ چهارم پیش‌بینی شده است، وظایف تصدی‌گری دولت در امور توسعه و عمران روستایی با تصویب هیئت وزیران همراه با منابع مالی

ذی‌ربط به دهیاری‌ها واگذار می‌شود. این امر گام مهمی در تقویت این نهاد عمومی غیردولتی محسوب می‌شود.[1] دراین‌راستا، براساس توافقات به عمل آمده با سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دهیاران می‌توانند برای روستاهای که جاذبه‌های خاص گردشگری و طبیعت‌گردی دارند، طرح‌هایی را تهیه کنند و همچنین براساس تفاهم‌نامه‌ای که با وزارت کشور منعقد شده، دهیاران روستاها موظف به ارائهٔ خدمات به گردشگران هستند (رضوانی، ۱۳۸۷، ص. ۳۵۵).

۴. روش‌شناسی و معرفی منطقهٔ موردمطالعه

هدف تحقیق حاضر از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی- تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات لازم از دو روش اسنادی و میدانی (ابزار پرسشنامه) استفاده شده است. بنابراین جهت پاسخگویی به سؤال تحقیق، اطلاعات و داده‌ها از منطقهٔ موردمطالعه جمع‌آوری گردیده است. در تحقیق حاضر با توجه به پرسش‌های مطرح‌شده و درراستای پاسخگویی علمی به سؤال پژوهش، به تبیین چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن پرداخته شده است. براساس چارچوب نظری، ۱۲ شاخص برای توسعهٔ گردشگری در سه بعد (کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال، تلاش به‌منظور افزایش درآمد و تشویق به سرمایه‌گذاری) به شرح جدول ۲ برای بررسی عملکرد دهیاران منطقهٔ مورد مطالعه در قالب طیف لیکرت، کمّی گردید. بنابراین با توجه به مطالعات انجام‌شده در زمینهٔ عملکرد دهیاران شاخص‌های تحقیق به شرح جدول (۳) است.

1. www.agroparsco.com

جدول ۳. شاخص‌های عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری

مأخذ: یافته‌های محقق در پیشینه، ۱۴۰۰

متغیر	شاخص
کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال	ایجاد بازارهای هفتگی و محلی در روستا
	آموزش روستاییان در جهت افزایش مهارت‌های شغلی گردشگری
	معرفی جاذبه‌های گردشگری روستا
	ایجاد اشتغال از طریق گسترش فعالیت های مانند صنایع دستی و گردشگری
تلاش به‌منظور افزایش درآمد	معرفی و عرضهٔ تولیدات روستا به گردشگران
	افزایش بهره‌وری و سوددهی از طریق گردشگری
	همکاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت توسعهٔ خدمات مورد نیاز فعالیت‌های اقتصادی
	حمایت و کنترل قیمت تولیدات روستایی
تشویق به سرمایه‌گذاری	ارتباط مستقیم و بدون واسطهٔ دهیاری با فعالان اقتصادی روستا
	تسهیل در بررسی و صدور پروانه‌های کسب‌وکار
	جذب سرمایه برای توسعهٔ فعالیت‌های کشاورزی، صنایع دستی و گردشگری
	جذب حمایت‌های مالی بانک‌ها و سازمان‌های ذیربط

در ادامه به بررسی میزان الفای کرونباخ در هر یک از ابعاد تحقیق پرداخته شده است. با توجه به آنچه که در جدول (۴) قابل مشاهده است، سؤالات پژوهش از قابلیت و پایایی مناسب برخوردار هستند.

جدول ۴. میزان آلفای کرونباخ در متغیرهای پژوهش

مأخذ: یافته‌های محقق در پیشینه، ۱۴۰۰

متغیر	آلفای کرونباخ	
کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال	۰.۹۵	۰.۹۸
تلاش به‌منظور افزایش درآمد	۰.۹۶	
تشویق به سرمایه‌گذاری	۰.۹۴	

جهت عملیاتی‌سازی مطالعه، بخش مرکزی شهرستان مشهد به‌عنوان منطقهٔ مورد مطالعه انتخاب گردید (شکل۱)؛ زیرا این بخش به علت ضعف مدیریت و عقب‌ماندگی روستاها شاهد افزایش مهاجرت در منطقه است، همچنین به دلیل قرار گرفتن شهر مشهد که قطب گردشگری شرق کشور است و سالانه به‌طور میانگین حدود ۳۰ میلیون گردشگر ملی و بین‌المللی وارد آن می‌شود، یکی از مهم‌ترین بخش‌های استان خراسان رضوی است. جامعهٔ آماری تحقیق شامل کلیهٔ روستاهایی است که دارای جمعیتی بالای ۱۰۰ نفر هستند، و روستاهای نمونه هم شامل روستاهایی است که دارای دهیاری هستند؛ چراکه هدف پوهش حاضر بررسی عملکرد دهیاران در زمینهٔ توسعهٔ گردشگری در روستاهای بخش مرکزی شهر مشهد است. لذا در منطقهٔ مورد نظر ۲۴۷روستا وجود داشته که باتوجه به آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۲۰۰ روستا دارای جمعیتی بالای ۱۰۰ نفر بوده که طبق جدول زیر و براساس انتخاب تصادفی، دو روستا در هر دهستان به‌منظور تحلیل فضایی بهتر عملکرد دهیاران در سطح بخش مرکزی شهرستلان مشهد به‌عنوان روستاهای نمونه انتخاب گردیدند (جدول۵). طبق سرشماری ۱۳۹۵ دوازده روستای منتخب دارای جمعیتی برابر با ۲۷۳۴۵ نفر بالغ بر ۷۸۸۶ خانوار بوده‌اند. باتوجه به اینکه خانوارها در روستاهای مورد مطالعه جامعهٔ آماری (۷۸۸۶ خانوار) محسوب می‌شوند، حجم نمونه باتوجه به فرمول کوکران و با خطای ۰/۰۵ درصد معادل ۳۶۷ خانوار تعیین گردید که این افراد از میان افراد منطقه به‌طور تصادفی انتخاب شده‌اند (جدول ۳ و شکل ۲).

جدول۵. روستاهای نمونه، حجم خانوار و تعداد نمونه در هر روستا (۱۳۹۵)

مأخذ: مرکز آمار استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵

ردیف	دهستان	نام روستا	جمعیت	تعداد خانوار	سال تأسیس دهیاری	حجم نمونه براساس خانوار
۱	طوس	دوست‌آباد	۸۹۶۹	۲۵۷۶	۸۱/۶/۱۳	۱۲۰
۲		امیرآباد	۴۷۹۲	۱۳۱۶	۸۱/۳/۶	۶۱

ردیف	دهستان	نام روستا	جمعیت	تعداد خانوار	سال تأسیس دهیاری	حجم نمونه براساس خانوار
۳	میان ولایت	ساغروان	۴۴۵۵	۱۱۷۵	۸۵/۵/۱۶	۵۵
۴		گناباد	۵۱۰	۱۷۲	۸۵/۵/۱۶	۱۰
۵	تبادکان	همت‌آباد	۱۶۲۱	۴۷۷	۸۱/۶/۱۳	۲۲
۶		فارمد	۲۸۰۹	۸۵۶	۸۱/۶/۱۳	۴۰
۷	کنویست	تبادکان	۱۵۹۶	۵۰۸	۸۱/۶/۱۳	۲۴
۸		شرشر	۵۷۳	۱۷۷	۸۶/۵/۳	۸
۹	کارده	گوش	۲۴۷	۹۱	۸۱/۶/۱۳	۴
۱۰		جنگ	۱۵۳	۵۷	۸۵/۵/۱۶	۳
۱۱	درزآب	انداد	۵۷۷	۱۶۵	۸۵/۲/۱۶	۵
۱۲		گوارشک	۱۰۴۳	۳۱۶	۸۱/۳/۶	۱۵
۱۳		جمع	۲۷۳۴۵	۷۸۸۶		۳۶۷

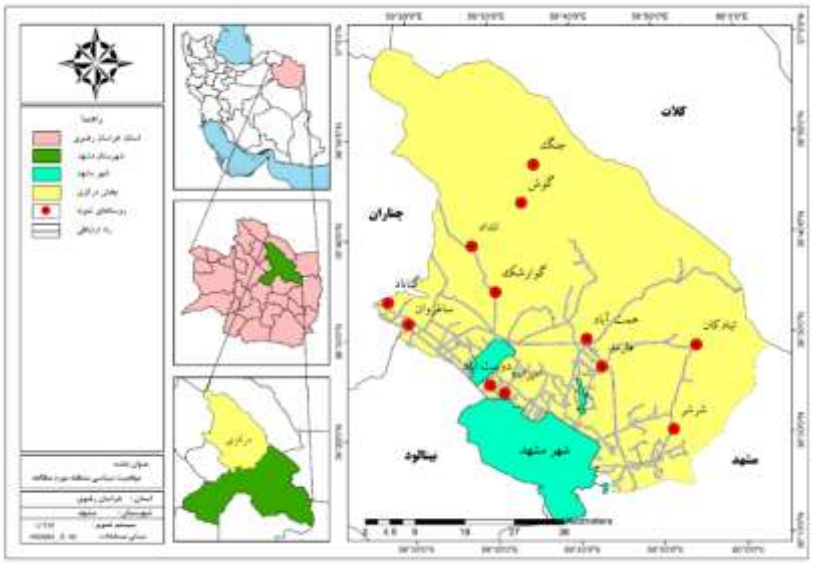

شکل ۱. موقعیت روستاهای موردمطالعه در بخش مرکزی و شهرستان مشهد در استان خراسان رضوی و کشور

مأخذ: نقشهٔ پایه استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵

پس از تعیین شدن نمونه‌ها، از طریق ابزار پرسشنامهٔ محقق‌ساخته براساس شاخص‌ها، اقدام به جمع‌آوری داده‌ها به‌صورت میدانی گردیده است. قابل ذکر است که برای روایی شاخص‌ها از دو روش استفاده از پیشینه‌های مطالعاتی و همچنین پانل تخصصی متشکل از اساتید دانشگاهی و کارشناسان (۱۰ نفر) استفاده گردید. همچنین جهت ارزیابی پایایی داده‌ها از آزمون آلفای کرونباخ (مقدار آلفای کرونباخ ۰.۹۸ به دست آمده است) استفاده شد، نتایج، نشان پایا و قابل اعتماد بودن داده‌ها برای انجام تحقیق را نشان می‌دهد. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات و آزمون آنالیز واریانس) در نرم‌افزار SPSS و برای اولویت‌بندی روستاها از لحاظ عملکرد دهیاران، مدل Vikor (وزن‌دهی مورد استفاده در مدل Vikor مدل آنتروپی شانون است) مورد استفاده قرار گرفته است و برای نمایش رتبهٔ به‌دست‌آمده و تحلیل فضایی عملکرد دهیاران از نرم‌افزار GIS استفاده شده است. در ادامه با توجه به اهمیت مدل ویکور به تشریح مراحل مدل پرداخته شده است.

به‌منظور استفاده از تکنیک ویکور برای سنجش تفاوت مناطق روستاهای نمونه از نظر میان عملکرد دهیاران در زمینهٔ توسعهٔ گردشگری ابتدا ماتریس خام در سه بعد (کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال، تلاش به‌منظور افزایش درآمد و تشویق به سرمایه‌گذاری)، از میانگین داده‌های پرسشنامه‌ای در قالب ۱۲ نقطهٔ روستایی و ۳ بعد تشکیل گردید، سپس اقدام به نرمال‌سازی ماتریس از رابطهٔ زیر استفاه شد:

$$f_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^{n} x_{ij}^2}}$$

که در آن، xij مقدار اولیه و fij مقدار نرمال‌شدهٔ گزینهٔ iام و بعد jام است. نتیجهٔ داده‌های نرمال‌شدهٔ ماتریس نرمال است. در گام بعدی اقدام به تعیین بهترین و بدترین مقدار برای همهٔ توابع

معیارهاگردید؛ به‌طوری‌که اگر تابع معیار نشان‌دهندهٔ سود(مثبت) باشد، بهترین و بدترین مقادیر براساس رابطهٔ زیر محاسبه می‌شود:

$$f_i^* = \max_j f_{ij} \quad , \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

و اگر تابع معیار نشان‌دهندهٔ هزینه (منفی) باشد، بهترین و بدترین مقادیر براساس رابطهٔ زیر محاسبه می‌شود:

$$f_i^* = \min_j f_{ij} \quad , \quad f_i^- = \max_j f_{ij}$$

بدین ترتیب، می‌توان بهترین و بدترین مقادیر را برای معیارها مشخص کرد. در مرحلهٔ بعد اقدام به تعیین وزن برای هر کدام از شاخص‌ها گردید، زیرا برای بیان اهمیت نسبی شاخص‌ها/ معیارها، باید وزن نسبی آنها را تعیین کرد. بدین منظور، روش‌های گوناگون مانند Linmap، FAHP، ANP، آنتروپی شانون، بردار ویژه، توان رتبه‌ای وجود دارد، که متناسب با نیاز می‌توان از آنها استفاده کرد. در پژوهش حاضر، از روش آنتروپی برای تعیین وزن شاخص‌ها استفاده شده است.

تجمیع آن براساس رابطه‌های زیر صورت می‌گیرد:

$$S_j = \sum_{j=1}^{n} \frac{w_i(f_{ij}^* - f_{ij})}{f_j^* - f_j^-}$$

$$R_j = \max_j [w_i(f_{ij}^* - f_{ij})/(f_j^* - f_j^-)]$$

که در آن، Sj فاصله از گزینهٔ i نسبت به راه‌حل ایده‌آل (ترکیب بهترین) و Rj فاصلهٔ گزینهٔ i از راه‌حل ایده‌آل منفی (ترکیب بدترین) است. رتبه‌بندی عالی براساس Sj و رتبه‌بندی بد براساس مقادیر Rj انجام خواهد شد. به دیگر سخن، Rj و Sj، به‌ترتیب، L۱ و L۱i از متره‌های Lp را نشان می‌دهند. درنهایت مقدار Qi از طریق رابطهٔ زیر محاسبه می‌شود:

$$\mathrm{Q_i} = v\left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*}\right] + (1-v)\left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*}\right]$$

که در آن:

$$S^* = \min_j S_j \ , S^- = \max_j S_j$$

$R^* = \min_j R_j \ , S^- = \max_j R_j$

و v وزن راهبرد (اکثریت معیارها) یا حداکثر مطلوبیت گروهی است. $\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*}$ میزان فاصله از راه‌حل ایده‌آل مثبت گزینهٔ iام را نشان می‌دهد. به دیگر سخن، $\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*}$ نشان‌دهندهٔ فاصله از راه‌حل ایده‌آل منفی برای گزینهٔ iام است. در صورتی که v>۰/۵، شاخص Qi دارای حداکثر توافق و زمانی که v<۰/۵، این شاخص نشان‌دهندهٔ حداکثر نگرش منفی است. در کل، v=۰/۵ به معنی توافق گروهی برابر است. براساس مقادیر Qi گزینه‌ها که در مرحلهٔ ششم محاسبه شد، می‌توان به رتبه‌بندی گزینه‌ها پرداخت. گزینه‌های دارای مقدار Qi بیشتر در اولویت بالاتر قرار می‌گیرند و مقادیر Qi کوچک‌تر به معنی رتبهٔ پایین‌تر و مطلوب بودن آن گزینه است (حاجی‌نژاد، ۱۳۹۴، ص. ۱۸۵-۱۷۷).

۵. یافته‌های توصیفی

از بین ۳۶۷ پاسخگو در روستاهای موردبررسی ۷۸/۵ درصد از افراد مرد و ۲۱/۵ زن هستند. اغلب افراد مورد بررسی دارای تحصیلات دیپلم و سیکل به‌ترتیب با ۲۷/۰ و ۳۳/۰ درصد بوده‌اند و عمده پاسخگویان (۳۰ درصد) در گروه سنی ۳۰-۳۹ سال قرار داشته‌اند، همچنین ۱۳/۱ درصد بیکار، ۱۸/۳ درصد زارع، ۱۱/۷ درصد باغدار، ۱۲/۵ درصد دامدار، ۱۱/۴ درصد صنعتگر، ۲۲/۳ درصد شغل کارمندی و خدماتی و ۱۰/۶ درصد دارای سایر شغل‌ها بوده‌اند. همچنین در ادامه به ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در شاخص‌های تحقیق پرداخته شده است و میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات در شاخص‌های تحقیق در جدول(۵) مشخص شده است. همانگونه که در جدول مشاهده می‌شود، از نظر مردم محلی، بیشترین عملکرد دهیاری‌ها در بعد کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال به شاخص «تلاش دهیاری برای ایجاد بازار هفتگی و محلی» با میانگین ۳.۱۳ تعلق دارد و کمترین عملکرد دهیاری‌ها به شاخص «عملکرد دهیاری برای معرفی جاذبه‌های گردشگری» با میانگین ۲.۵۶ مربوط است. ضریب تغییرات هم در شاخص «تلاش دهیاری برای ایجاد بازار هفتگی و محلی» کمتر بوده که نشان‌دهندهٔ نظرات نزدیکتر پاسخگویان و میزان پراکندگی کمتر است.

از میان شاخص‌های بعد تلاش به‌منظور افزایش درآمد بیشترین عملکرد دهیاری‌ها در شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت توسعهٔ خدمات» با میانگین ۳.۲۹ و کمترین عملکرد دهیاری‌ها به شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت حمایت و کنترل قیمت تولیدات» با میانگین ۲.۸۴ اختصاص دارد. ضریب تغییرات هم در شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت توسعهٔ خدمات» کمتر بوده که نشان‌دهندهٔ نظرات نزدیکتر پاسخگویان و میزان پراکندگی کمتر است.

از میان شاخص‌های بعد تشویق به سرمایه‌گذاری بیشترین عملکرد دهیاری‌ها در شاخص «ارتباط بدون واسطهٔ دهیاری با فعالان اقتصادی» با میانگین ۳.۲۹ و کمترین عملکرد دهیاری‌ها به شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای جذب سرمایه‌گذار» با میانگین ۲.۸ اختصاص دارد. ضریب تغییرات هم در شاخص «ارتباط بدون واسطهٔ دهیاری با فعالان اقتصادی» کمتر بوده که نشان‌دهندهٔ نظرات نزدیکتر پاسخگویان و میزان پراکندگی کمتر است.

جدول ۶. میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات متغیرهای پژوهش

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

ابعاد تحقیق	شاخص‌های تحقیق	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال	تلاش دهیاری برای ایجاد بازار هفتگی و محلی	۳.۱۳	۱.۰۷۹	۰.۳۴۵
	ارائهٔ آموزش لازم برای افزایش مهارت شغلی	۲.۸۶	۱.۰۷۲	۰.۳۷۵
	عملکرد دهیاری در جهت ایجاد اشتغال و افزایش درآمد از طریق گسترش فعالیت‌های صنایع دستی و گردشگری	۲.۵۷	۱.۰۵۶	۰.۴۱۱
	عملکرد دهیاری برای معرفی جاذبه‌های گردشگری	۲.۵۶	۱.۰۰۶	۰.۳۹۳
تلاش به‌منظور افزایش درآمد	تلاش دهیاری برای معرفی و عرضهٔ تولیدات روستا در بازار شهری	۲.۹۲	۱.۰۹۱	۰.۳۷۴
	عملکرد دهیاری در جهت افزایش بهره‌وری و افزایش سودهی در بخش کشاورزی	۲.۹۲	۱.۰۵۴	۰.۳۶۱
	همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت توسعهٔ خدمات	۳.۲۹	۱.۰۲۹	۰.۳۱۳

ابعاد تحقیق	شاخص‌های تحقیق	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
	همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت حمایت و کنترل قیمت تولیدات	۲.۸۴	۱.۰۳۲	۰.۳۶۳
تشویق به سرمایه‌گذاری	همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای جذب سرمایه‌گذار	۲.۸	۱.۱۱	۰.۳۹۶
	تلاش دهیاری برای جذب حمایت مالی بانک‌ها و سازمان‌ها	۳.۱۱	۰.۹۹۸	۰.۳۲۱
	همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت صدور پروانه	۳.۵۶	۱.۰۷۷	۰.۳۰۳
	ارتباط بدون واسطهٔ دهیاری با فعالان اقتصادی	۳.۶۲	۱.۰۱۷	۰.۲۸۱

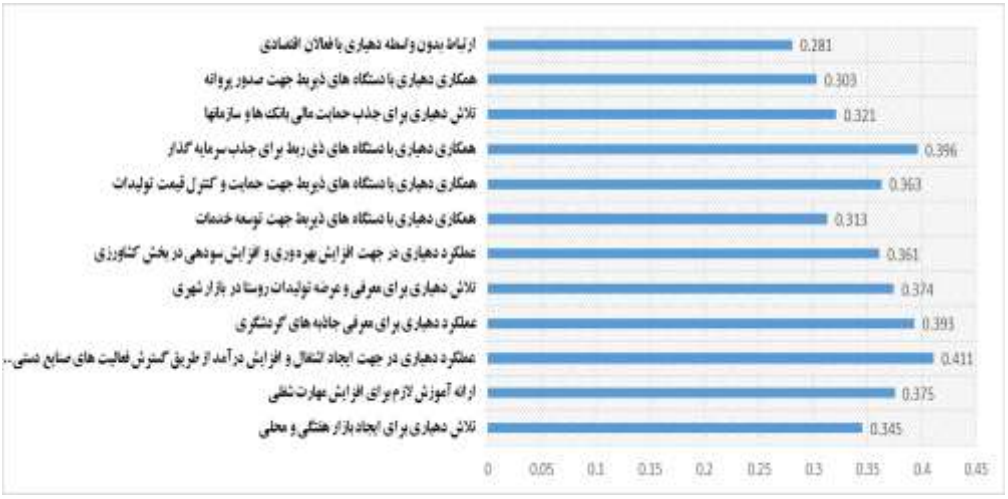

شکل ۲. مقدار ضریب تغییرات شاخص‌های پژوهش

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

۵. ۱. بررسی تفاوت میانگین عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

برای بررسی تفاوت میانگین عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه با توجه به نرمال بودن ابعاد تحقیق و بیشتر از دوگروه بودن روستاهای مورد مطالعه از

آزمون آنالیز واریانس یک طرفه استفاده می‌شود. لذا برطبق نتایج به‌دست آمده از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه در جدول (۷) نتایج نشان می‌دهد، سطح معناداری آزمون در این ابعاد از مطالعه کمتر از ۰.۰۵ به دست آمده است. بنابراین تفاوت میانگین عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

جدول ۷. مقایسهٔ میانگین ابعاد تحقیق به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

شاخص		جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	میزان معناداری
عملکرد دهیاری‌ها برای کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال	بین گروهی	۲۳.۶۴	۱۱	۲.۱۵	۱.۹۹	۰.۰۳
	درون گروهی	۳۸۲.۷۵	۳۵۵	۱.۰۸		
	مجموع	۴۰۶.۳۸	۳۶۶			
عملکرد دهیاری درخصوص تلاش به‌منظور افزایش درآمد	بین گروهی	۳۵.۱۰	۱۱	۳.۱۹	۳.۴۴	۰.۰۰
	درون‌گروهی	۳۲۹.۷۵	۳۵۵	۰.۹۳		
	مجموع	۳۶۴.۸۶	۳۶۶			
عملکرد دهیاری در جهت تشویق به سرمایه‌گذاری	بین گروهی	۲۴.۳۳	۱۱	۲.۲۱	۱.۸۶	۰.۰۴
	درون‌گروهی	۴۲۱.۵۲	۳۵۵	۱.۱۹		
	مجموع	۴۴۵.۸۵	۳۶۶			

در شکل (۳) نیز میانگین ابعاد عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه قابل مشاهده است. لذا همان‌طور که در شکل مذکور می‌توان مشاهده کرد، بیشترین میانگین بعد کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال به تفکیک روستاهای مورد مطالعه در روستای ساغروان و کمترین آن نیز در روستای گناباد مشاهده می‌شود. در بعد تلاش به‌منظور افزایش درآمد نیز بیشترین میانگین به تفکیک روستاهای مورد مطالعه در روستای دوست‌آباد و کمترین آن نیز در روستای

امیرآباد مشاهده می‌شود، همچنین در بعد تشویق به سرمایه‌گذاری بیشترین میانگین به تفکیک روستاهای مورد مطالعه در روستای ساغروان و کمترین آن نیز در روستای شرشر مشاهده می‌شود. درعین‌حال نیز باتوجه به اینکه انجام مقایسه‌های چندگانه (بررسی تفاوت بین میانگین‌های گروه‌های جفتی) در ارائهٔ گزارش پژوهش توسط پژوهشگر و محقق اختیاری است (حبیب‌پور و صفری، ۱۳۹۱، ص. ۵۷۱) و همچنین به دلیل تعداد بالای گروه‌ها جدول خروجی آن بسیار طولانی است، ضرورتی برای ارائهٔ گزارش آن نیست.

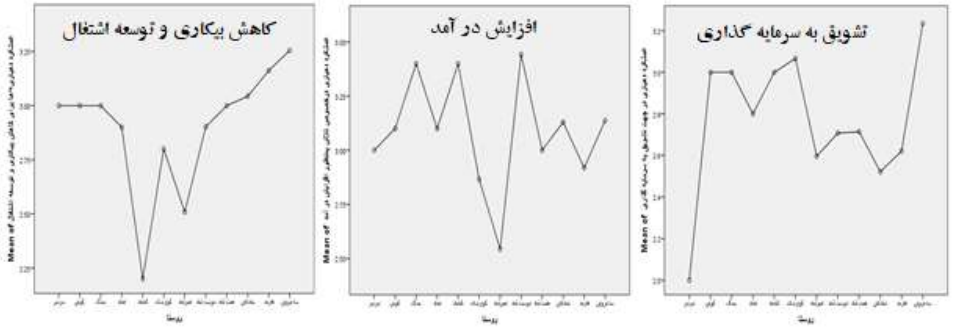

شکل ۳. میانگین ابعاد تحقیق به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

۵. ۲. تحلیل فضایی عملکرد دهیاران در توسعهٔ گردشگری منطقهٔ مورد مطالعه

تحلیل فضایی عملکرد دهیاران در توسعهٔ گردشگری منطقهٔ مورد مطالعه از طریق مدل ویکور انجام شده است. در جدول(۸) می‌توان ماتریس اولیه که شامل میانگین متغیرهای تحقیق و وزن هر یک از شاخص‌های مورد مطالعه است را مشاهده نمود.

جدول۸. میانگین ابعاد توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستا و وزن هر بعد

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

روستا	کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال	تلاش به‌منظور افزایش درآمد	تشویق به سرمایه‌گذاری
شرشر	۲.۸	۳.۱۸	۲.۵
گوش	۲.۸۵	۳.۳۵	۳
جنگ	۳	۳.۵۳	۳.۰۳
انداد	۲.۸۸	۳.۲۵	۲.۹۳
گناباد	۲.۶۸	۳.۵۸	۲.۹۸
گوارشک	۲.۷۵	۳.۳	۲.۹۵
امیرآباد	۲.۶۲	۳.۰۷	۲.۷۳
دوست‌آباد	۲.۷۷	۳.۳	۲.۸۳
همت‌آباد	۲.۸۱	۳.۰۶	۲.۷۹
تبادکان	۲.۹۹	۳.۱	۲.۸۶
فارمد	۲.۸۷	۳.۲۷	۲.۷۹
ساغروان	۲.۷۶	۳.۴۷	۳.۲۴
وزن	۰.۱۹	۰.۳۳	۰.۴۸

در مجموع، بعد از طی مراحل تحلیل ویکور نتایج این مدل به قرار جدول(۹) و شکل (۴) است. با توجه به آنچه که در جدول مذکور قابل مشاهده است، کمترین امتیاز تحلیل ویکور در ابعاد توسعهٔ گردشگری روستایی که ناشی از عملکرد دهیاران است، مربوط به دو روستای فارمد و امیرآباد به‌ترتیب با امتیاز ۰.۰۰۰ و ۰.۲۳۳ می‌شود که در ردیف اول و دوم قرار می‌گیرند. بیشترین امتیاز هم مربوط به دو روستای تبادکان و گوش به‌ترتیب با امتیاز ۰.۹۳۰ و ۰.۹۷۹ است که در ردیف یازدهم و دوازدهم قرار می‌گیرند.در شکل (۴) موقعیت فضایی روستاهای موردمطالعه در پنج گروه در بخش مرکزی شهرستان مشهد را می‌توان مشاهده نمود.

جدول۹. مجموع، ماکزیمم و امتیاز نهایی مدل ویکور

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

روستا	Sj	Rj	امتیاز نهایی Q	رتبه
شرشر	۰.۰۰۴۲	۰.۰۰۲۱	۰.۳۴۶	۵
گوش	۰.۰۰۸۹	۰.۰۰۴	۰.۹۷۹	۱۲
جنگ	۰.۰۰۴۸	۰.۰۰۳۴	۰.۶	۱۰
انداد	۰.۰۰۵۸	۰.۰۰۲۴	۰.۵۰۸	۷
گناباد	۰.۰۰۵۱	۰.۰۰۲۵	۰.۴۷۶	۶
گوارشک	۰.۰۰۵۴	۰.۰۰۲۶	۰.۵۱۳	۸
امیرآباد	۰.۰۰۳۸	۰.۰۰۱۶	۰.۲۳۳	۲
دوست آباد	۰.۰۰۴۳	۰.۰۰۱۷	۰.۲۹۱	۳
همت آباد	۰.۰۰۶۶	۰.۰۰۲۵	۰.۵۷۴	۹
تبادکان	۰.۰۰۷۸	۰.۰۰۴۱	۰.۹۳	۱۱
فارمد	۰.۰۰۱۴	۰.۰۰۱۲	۰	۱
ساغروان	۰.۰۰۳	۰.۰۰۲۵	۰.۳۳۶	۴

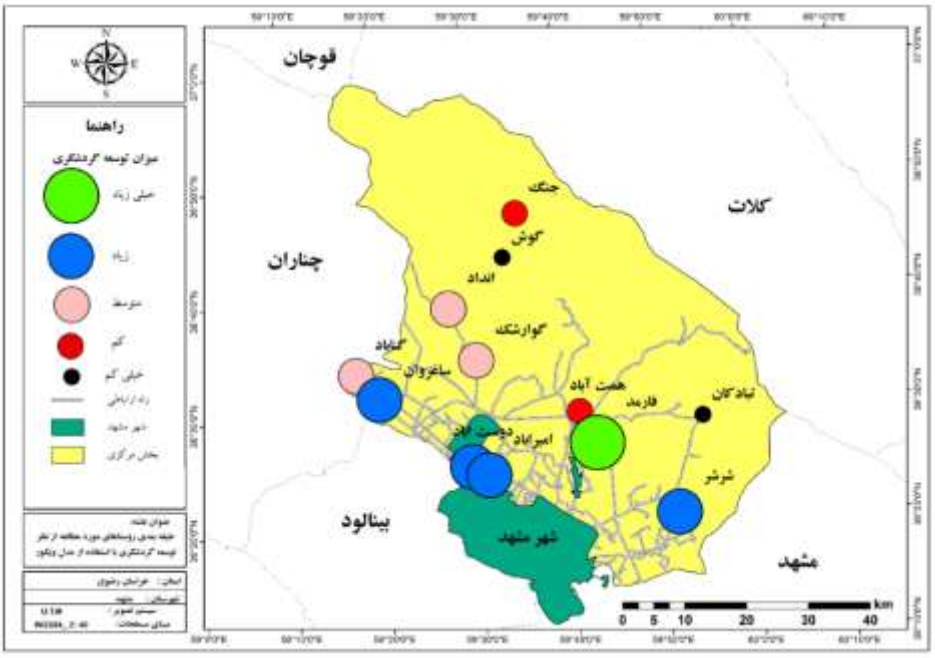

شکل ۴. میزان امتیاز حاصل از تحلیل ویکور به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: نقشهٔ پایه استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دهیاری‌ها به‌عنوان متولیان امر مدیریت روستایی نقش مهمی در معرفی و شناساندن جامع و واقعی روستاها به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران شهری دارند. آنها می‌توانند با تهیهٔ لیستی از ظرفیت‌ها و جذابیت‌ها و محدودیت‌ها و تنگناها در معرفی روستاها به گردشگران نقش مؤثری داشته باشند و با ایجاد بسترسازی و مشارکت با مردم محلی، زمینهٔ جذب سرمایه‌گذاری در ظرفیت‌های توسعهٔ گردشگری را فراهم کنند. درعین‌حال نیز از مهم‌ترین ارکان توسعهٔ گردشگری، مدیریت گردشگری است که نقشی مهم در هماهنگی فعالیت‌های توسعهٔ گردشگری بر عهده دارد. گردشگری روستایی

نیز به‌عنوان یک مجموعه اجتماعی و اقتصادی و زیست‌محیطی با ابعادی پیچیده و مرتبط با هم نیازمند مدیریتی توانا و آگاه به مسائل روستایی و گردشگری است. ازاین‌رو هدف پژوهش حاضر بررسی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در جهت توسعهٔ گردشگری در بخش مرکزی شهرستان مشهد بود.

نتایج نشان می‌دهد از نظر مردم محلی، بیشترین عملکرد دهیاری‌ها در بعد کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال به شاخص «تلاش دهیاری برای ایجاد بازار هفتگی و محلی» با میانگین ۳.۱۳ تعلق دارد و کمترین عملکرد دهیاری‌ها به شاخص «عملکرد دهیاری برای معرفی جاذبه‌های گردشگری» با میانگین ۲.۵۶ مربوط است. درعین‌حال نیز از میان شاخص‌های بعد تلاش به‌منظور افزایش در آمد بیشترین عملکرد دهیاری‌ها در شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت توسعهٔ خدمات» با میانگین ۳.۲۹ و کمترین عملکرد دهیاری‌ها به شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط جهت حمایت و کنترل قیمت تولیدات» با میانگین ۲.۸۴ اختصاص دارد. همچنین از میان شاخص‌های بعد تشویق به سرمایه‌گذاری بیشترین عملکرد دهیاری‌ها در شاخص «ارتباط بدون واسطه دهیاری با فعالان اقتصادی» با میانگین ۳.۲۹ و کمترین عملکرد دهیاری ها به شاخص «همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای جذب سرمایه‌گذار» با میانگین ۲.۸ اختصاص دارد. نتایج آزمون آنالیز واریانس نیز نشان می‌دهد، تفاوت میانگین عملکرد دهیاران در جهت توسعهٔ گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه مورد پذیرش قرار می‌گیرد. درعین‌حال نیز باتوجه به نتایج مدل ویکور، روستاهای فارمد، امیرآباد و دوست‌آباد جزو روستاهایی هستند که عملکرد دهیاران در آن‌ها به علت جاذبه‌های گردشگری، موقعیت جغرافیایی و نزدیک بودن شهر مشهد بهتر از سایر روستاهاست بنابراین، عوامل مذکور در روستاهای موردمطالعه سبب شده است که این روستاها و روستاهایی که چنین شرایطی دارند وضعیت بهتری نسبت به سایر روستاهای مورد مطالعه از نظر گردشگری داشته باشند اما در روستاهای چون تبادکان، گوش و جنگ به علت فاصلهٔ بیشتر از شهر مشهد و راه‌های اصلی سبب شده است که در زمینهٔ عملکرد دهیاران در این روستاها و روستاهای

مشابه عملکرد نسبتاً نامناسب‌تری داشته باشند. در مجموع می‌توان گفت نتایج پژوهش حاضر با نتایج محققانی چون منشی‌زاده و همکارن (۱۳۹۳)، سقایی و جوانبخت‌قهفرخی (۱۳۹۱)، ورلی و همکاران (۲۰۱۳) و واسکس دِ لا توره و همکاران (۲۰۱۲) مطابقت دارد در مجموع باتوجه به یافته‌های پژوهش پیشنهادهای زیر را می‌توان ارائه نمود:

توصیه می‌شود که دهیاران در ایجاد امکانات آموزشی و ایجاد اشتغال در بخش‌های دارای پتانسیل روستا سعی بیشتری نمایند. همچنین باتوجه به نتایج بررسی حاضر، عملکرد دهیاران در زمینه‌هایی چون معرفی و عرضهٔ تولیدات روستا به گردشگری، ارائهٔ آموزش لازم برای افزایش مهارت شغلی، افزایش بهره‌وری و افزایش سوددهی، برای معرفی جاذبه‌های گردشگری و ایجاد اشتغال و افزایش درآمد در سطح پایینی قرار دارد، لذا پیشنهاد می‌گردد که دهیاران در زمینه‌های گفته شده تلاش بیشتری داشته باشند و عملکرد خود را در تمام زمینه‌ها به‌ویژه موارد بیان شده بهتر نمایند. همچنین مواردی چون بازنگری در وظایف دهیاری‌ها، تشکیل گروه‌های مختلف محلی، آموزش دهیاران به‌خصوص درراستای گردشگری، افزایش آگاهی اجتماعات روستایی و غیره پیشنهاد می‌گردد.

کتابنامه

۱. احمدوند، م. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر دهیاری‌ها بر توسعهٔ پایدار روستایی در شهرستان بویراحمد. *فصلنامهٔ روستا و توسعه*، *۱۷*(۱۷)، ۴۲-۲۳.

۲. اروجی، ح.، علیزاده، م.، ابیانه، و.، و صفوی، س.ر. (۱۳۹۷). تبیین و ارائهٔ مدل ارزیابی اقتصاد گردشگری روستایی در ایران. *مجلهٔ آمایش جغرافیا فضا*، *۸*(۲۹)، ۱۳۲-۱۰۷.

۳. استعلاجی، ع.، خانی، ع.، و اللهقلی‌نژاد، م. (۱۳۹۰). نقش دهیاری‌ها در توسعهٔ روستایی. *مجلهٔ دانشنامهٔ (جغرافیا) دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، پیاپی۱۲*، ۲۲-۱۵.

۴. استعلاجی، ع. (۱۳۹۱). بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تأکید بر مدیریت محلی و مشارکت دهیاری‌ها. *انجمن جغرافیای ایران*، *۱۰*(۳۲)، ۲۵۷-۲۳۹.

۵. ایمانی‌جاجرمی، ح.، و نوابی، آ. (۱۳۹۳). بررسی راه‌های دستیابی دهیاری به درآمدهای پایدار براساس ظرفیت اجتماع محلی. *مجلهٔ توسعهٔ روستایی*، *۶*(۲)، ۲۵۴-۲۳۳.

۶. ایمانی، ب. (۱۴۰۱). الگوی مدیریتی در ژئوتوریسم؛ با تأکید بر کارآفرینی در نواحی روستایی (مورد: شهرستان محلات). *مجلهٔ جغرافیا وتوسعهٔ ناحیه‌ای*، ۲۰ (۲)، شماره پیاپی ۳۹، ۱۹۳-۱۶۷.

۷. بساک، س.، و دین‌پرست، س. (۱۳۹۹). بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعهٔ اقتصادی روستاهای هدف گردشگران. *جغرافیا و روابط انسانی*، ۳(۱)، ۲۸۶-۲۷۰.

۸. جوان، ج.، و سقایی، م. (۱۳۸۳). نقش گردشگری روستایی در توسعهٔ منطقه‌ای- باتأکید بر مدیریت روستایی. مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، ۲ (بهار وتابستان ۱۳۸۳)، ۱۲۴- ۱۰۹

۹. خزایی، ف.، مشکی، ع.، و نجارزاده، م. (۱۴۰۰). مدیریت محلی و نقش آن در توسعهٔ زیست محیطی فضاهای دارای توان‌های اکوتوریسمی (مورد: دهستان برغان، شهرستان ساوجبلاغ). *مجلهٔ علوم جغرافیایی (جغرافیای کاربردی)*، *۱۷* (۳۷)، ۳۲-۱۶.

۱۰. رستمی، ش، مظفری، ف.، رحیمی‌مقدم، ج.، و ذوالفقاری، ا.ع. (۱۳۹۳). ارزیابی عملکرد دهیارها در توسعهٔ روستایی، مطالعه موردی: دهیاری‌های شهرستان ایوان، استان ایلام. *مجلهٔ مسکن و محیط روستا*، *۱۴۹*، ۱۱۹-۱۰۳.

۱۱. رضوانی، م.ر. (۱۳۸۳). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی در ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۲. سربرقی مقدم، ت.، بوزرجهمری، خ.، و قاسمی، م. (۱۳۹۴). ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند توسعهٔ پایدار روستایی از دیدگاه روستائیان، مورد مطالعه، بخش طرقبه شهرستان بینالود. *مجلهٔ آمایش جغرافیا فضا*، *۶*(۱۹)، ۱۳۶-۱۱۹.

۱۳. سقایی، م.، و جوانبخت‌قهفرخی، ز. (۱۳۹۱). تحلیلی بر عملکرد مدیریت روستایی در رابطه با گردشگری – با تأکید بر توسعهٔ پایدار. *همایش ملی توسعه وستایی*، گیلان.

۱۴. سیدعلی‌پور، خ.، اقبالی، ن.، و بخشنده، ع. (۱۳۸۹). مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعهٔ روستایی. *نشریهٔ پژوهشگر مدیریت*، *۷*(۱۹)، ۶۹- ۵۲.

۱۵. صفری‌علی‌اکبری، م.، کردوانی، پ.، و مرادی، ف. (۱۳۹۳). تعیین زمینه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای توسعهٔ فعالیت‌های صنایع روستایی در نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه. *چشم‌انداز جغرافیا (مطالعات انسانی)*، *۶*(۱۶)، ۶۹-۵۲.

۱۶. عنابستانی، ع.ا.، محمدی، س.ع.، روستا، م.، صیادی‌آبگلی، م.، و آوریده، ا. (۱۳۹۳). نقش دهیاری‌ها در پایداری جمعیت سکونتگاهای روستایی، (مطالعه موردی: بخش میمند فارس). *مطالعهٔ برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، *۲۸* ، ۷۲-۵۹.

۱۷. قنبری، ی. (۱۳۸۸). گردشگری روستایی، رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور. *پیک نور- علوم انسانی، ویژه علوم اجتماعی ۷*(۳)، ۱۵۱- ۱۴۲.

۱۸. منشی‌زاده، ر.، رحمانی‌فضلی، ع.، همایون‌پور، س.ه.، و رسائی‌خورشیدی، ف. (۱۳۹۳). دهیاری‌ها و نقش آن در مدیریت توسعهٔ گردشگری روستایی. *کنفرانس بین‌المللی اقتصاد، حسابداری، مدیریت و علوم اجتماعی.*

۱۹. مهدوی، د. (۱۳۹۱). تدوین الگوی مطلوب مدیریت نوین توسعهٔ روستایی در ایران. *گاهنامهٔ پژوهشی دانشگاه پیام‌نور چهارمحل‌وبختیاری*، *۶* ، ۱۶-۱.

۲۰. میرزایی، م.، و شهیدی، ک. (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر حضور زنان روستائی در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی، مطالعه موردی: شهرستان‌های بافت و زرند استان کرمان. *نشریهٔ توسعه و بهره‌وری*، ۲(۳ و ۴) بهار ۱۳۸۶، ۱۱-۱.

۲۱. نوری‌زمان‌آبادی، س.ه.، و امینی‌فسخودی، ع. (۱۳۸۶). سهم توسعهٔ کشاورزی در توسعهٔ روستایی، مطالعه موردی: مناطق روستایی استان اصفهان. *مجلهٔ علوم کشاورزی ایران*، *۳۸*(۲)، ۲۶۳-۲۷۵.

22. Alam, G. M., Hoque, K. E., Khalifa, T. B., Siraj, S. B., & Ghani Muhammad, F. B. A. (2009). The role of agriculture education and training on agriculture economics and national development of Bangladesh. *African Journal of Agricultural Research, 4*(12), 1334–1350.

23. Ataei, P., Karimi, H., Ghadermarzi, H., & Norouzi, A. (2020). A conceptual model of entrepreneurial competencies and their impacts on rural youth's intention to launch SMEs. *Journal of Rural Studies*, *75*, 185-195.
24. Atchoarena, D., & Holmes, K. (2004). The Role of Agricultural Colleges and Universities inRural Development and Lifelong Learning in Asia. *Asian Journal of Agriculture and Development, 2* (1 & 2), 15–24.
25. Atkočiūnienė, V., Vaznonienė, G., & Aleksandravičius, A. (2018). The role of rural development administrators in rural institutions. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, *40*(2), 143-154.
26. Castro-Arce, K., & Vanclay, F. (2020). Transformative social innovation for sustainable rural development: An analytical framework to assist community-based initiatives. *Journal of Rural Studies*, *74*, 45-54.
27. Chen, Z. J., Zhou, B., & Tang, W. D . (2006). The practice of new village movement in South Korea and its enlightenment to the construction of new countryside in China. *Agricultural Economic Problems*, (2), 150–155.
28. Cosgrove, W. J., & Loucks, D. P. (2015). Water management: Current and future challenges and research directions. *Water Resources Research, 51*(6), 4823-4839.
29. Cramon-Taubadel, S von., Anríquez G., Haen H de., & Nivyevskiy, O. (2009). Investment in developing countries' food and agriculture: Assessing agricultural capital stocks and their impact on productivity. Expert Meeting on How to Feed the World in 2050. Rome: *Food and Agriculture Organization of the United Nations.*
30. Cunha, C., Kastenholz, E., & JoãoCarneiro, M. (2020). Entrepreneurs in rural tourism: Do lifestyle motivations contribute to management practices that enhance sustainable entrepreneurial ecosystems?. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 44*, 215-226. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.06.007
31. Goea (Vlavian – Gurmeza), M., & Hitruc (Stefănică), M. (2009). The Role of the PublicAdministration and the Rural Development. *EIRP Proceedings, 4*, 110–113.
32. Kurniawana, F., Adriantoa, L., Bengenc, D.G., & Prasetyo, L.B. (2019). The social-ecological status of small islands: An evaluation of island tourism destination management in Indonesia. *Tourism Management Perspectives, 31*, 136-144
33. Lacitignola, D., Petrosillo, I., Cataldi, M. & Zurlini, G. (2007), Modelling socio-ecological tourism-based systems for sustainability. *Ecological Economics, 206,* 191-204.
34. Liu, Y. S. (2007). Rural transformation development and new countryside construction in eastern coastal area of China. *Acta Geographica Sinica, 62*(6), 563–570.

35. Liu, Y., Zang, Y., & Yang, Y. (2020). China's rural revitalization and development: Theory, technology and management. *Journal of Geographical Sciences*, *30*(12), 1923-1942.
36. Millán Vazquez de la Torre, G., Hidalgo, L. A., & Arjona Fuentes, J. M. (2012). The nature and characteristics of sustainable rural tourism. *Rosa dos Ventos, 4* (4), 556-574.
37. Park, D.-B., & Yoon, Y.-S. (2010). Developing sustainable rural tourism evaluation indicators. *International Journal of Tourism Research, 13*(5), 401–415,
38. Patterson, T.M., Niccolucci, V., & Marchettini, N. (2008). Adaptive environmental management of tourism in the Province of Siena, Italy using the ecological footprint. *Journal of Environmental Management, 86*, 407–418.
39. Piao, L. Z. (2011). The overview of new village movement in South Korea. *Journal of Southwest University for Nationalities* (*Humanities and Social Sciences Edition), 32*(4), 55–59.
40. Rist, S., Chidambaranathan, M., Escobar, C., Wiesmann, U., & Zimmermann, A. (2007). Moving from sustainable management to sustainable governance of natural resources: The role of social learning processes in rural India, Bolivia and Mali. *Journal of rural studies*, *23*(1), 23-37.
41. Subrahmanyam, C.V.V., & Ravichandran, K. (2013). The Role of Universities in Rural Development. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM), 8*(5), 23–27.
http://www.academia.edu/7373540/The_Role_of_Universities_in_Rural_Development [07 11 2017].
42. Tomashuk, I. (2017). Problems and prospects of management of rural development. *Baltic Journal of Economic Studies*, *3*(5), 214-220.
43. Tulla, A. F., Vera, A., Guirado, C., & Valldeperas, N. (2020). The return on investment in social farming: a strategy for sustainable rural development in rural Catalonia. *Sustainability, 12*(11), 4632.
44. Urquía-Grande, E., Lorain, M.A., IlmariRautiainen, A., & Cano-Montero, E.I. (2021). Balance with logic-measuring the performance and sustainable development efforts of an NPO in rural Ethiopia. *Evaluation and Program Planning, 87,* 101944. https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2021.101944.
45. Vaidyanathan, S., & Sundar, V. (2011). The Role of Public Sector Enterprises in Rural Development and Social Welfare. *International Journal of Managing Public Sector Information and Communication Technologies (IJMPICT), 2* (1), 23–33. DOI: 10.5121/ijmpict.2011.2103.

46. Vanthillo, T., & Verhetsel, A. (2012). Paradigm change in regional policy: towards smart specialisation? Lessons from Flanders (Belgium). *Belgeo Revue belge de géographie* 1–2. http://belgeo.revues.org/7083.
47. Wassie, S. B. (2020). Natural resource degradation tendencies in Ethiopia: a review. *Environmental Systems Research, 9*(1), 1-29.
48. Wehrli, R., Weber, F., Stettler, J., & Taufer, B. (2013). Challenges of sustainability management in tourism destinations. *TW Zeitschrift für Tourismuswissenschaft, 5* (1), 41-55.
49. Weyland, F., Colacci, P., Cardoni, A., & Estavillo, C. (2021). Can rural tourism stimulate biodiversity conservation and influence farmer's management decisions?. *Journal for Nature Conservation, 64*, 126071. https://doi.org/10.1016/j.jnc.2021.126071
50. Zeho, F. H., Prabowo, A., Estiningtyas, R. A., Mahadiansar, M., & Sentanu, I. G. E. P. S. (2020). Stakeholder collaboration to support accountability in village fund management and rural development. *Journal of Socioeconomics and Development, 3*(2), 89-100.
51. Zheng, W. X. (2006). The achievements and lessons of new village movement in South Korea. *Agricultural Economic Problems*, *27*(10), 74–78.